

ДО 110 РІЧНИЦІ ІЗ ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСОРА ІВАНА ГАВРИЛОВИЧА ЄРЕМЕНКА — ОСНОВОПОЛОЖНИКА СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

І. С. МАРКУСЬ

кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Президент ГО «Українська асоціація корекційних педагогів» (Київ, Україна)

О. В. ЧЕБОТАРЬОВА

доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (Київ, Україна)

М. О. СУПРУН

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв, Україна)

Ми, сучасні корекційні педагоги, маємо чітко усвідомлювати, що своїми здобутками наша галузь знань має насамперед завдячувати нашим славним попередникам, серед яких Постать Єременка Івана Гавриловича (1916–2002) займає особливе чільне місце. Наш Вчитель — видатний вітчизняний учений у галузі спеціальної педагогіки та психології, доктор педаго-

**TO THE 110TH ANNIVERSARY
OF THE BIRTHDAY OF PROFESSOR
IVAN HAVRYLOVYCH YEREMENKO —
THE FOUNDER OF MODERN
DOMESTIC CORRECTIVE PEDAGOGY**

*I.S. Markus,
O.V. Chebotarova,
M.O. Suprun*

This article examines the life and scholarly contributions of Ivan Havrylovych Yeremenko (1916–2002), a distinguished Ukrainian academic who significantly advanced the fields of special education and psychology. The author explores Yeremenko's major achievements in oligophrenopedagogy and oligophrenodidactics, particularly his development of innovative methods for teaching and supporting children with intellectual disabilities. The paper highlights his pioneering approach to differentiated instruction, which emphasizes tailoring educational strategies to the individual needs of students. Yeremenko's theoretical concepts on the prevention of developmental disorders in children are also analyzed, with a focus on the critical role of a harmonious family environment and the necessity of adaptive teaching practices. His contributions to research methodology are underscored as foundational for modern defectology and related fields. The article also discusses Yeremenko's scientific school, which mentored multiple generations of scholars and educators, ensuring the continuation of his ideas in contemporary educational contexts. His strategies for fostering cognitive engage-

гічних наук, професор. Народився він 19 квітня 1916 року на Сумщині в селищі Миропілля.

У 1938 році закінчив Полтавський педагогічний інститут. Гвардії капітан І. Г. Єременко був активним учасником Другої світової війни, кавалером багатьох бойових державних нагород. У повоєнний період після захисту кандидатської дисертації вчений близько 30 років керував відділом дефектології та лабораторією олігофренопедагогіки НДІ педагогіки України (нині Інститут педагогіки НАПН України). Останні роки життя працював головним науковим співробітником зазначеної лабораторії Інституту дефектології АПН України (нині Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України). Очолював редколегію всеукраїнського збірника «Питання дефектології».

ment and structuring the learning process remain highly relevant, providing a robust framework for the development of innovative teaching methods. This study underscores Yeremenko's enduring influence on modern special education, particularly in the sphere of inclusive practices. Future research directions include adapting his theories to contemporary educational technologies and integrating his methodologies into the global academic discourse.

Keywords: Ivan H. Yeremenko, oligophrenopedagogy, special education, differentiated instruction, defectology, intellectual disabilities, pedagogical methodology.

■ У статті висвітлено життєвий шлях та науковий доробок видатного українського вченого Івана Гавриловича Єременка (1916–2002), який зробив значний внесок у розвиток спеціальної педагогіки та психології. Автори аналізують ключові досягнення І. Г. Єременка у сфері олігофренопедагогіки та олігофренодидактики, зокрема розробку методів навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями. Особлива увага приділяється його новаторському підходу до диференційованого навчання, орієнтованого на індивідуальні особливості учнів. У статті розкрито наукові концепції Єременка щодо профілактики порушень розвитку дітей, важливості гармонійного сімейного середовища та значення адаптованого педагогічного процесу. Представлено аналіз внеску вченого у методологію наукових досліджень, що залишається основоположним для сучасної дефектології. Окрему увагу приділено науковій школі Єременка, яка сформувала покоління вчених і педагогів, котрі продовжують його ідеї в сучасній освітній практиці. Його підходи до стимулювання пізнавальної активності учнів та організації навчального процесу залишаються актуальними і слугують базою для розробки інноваційних методик. Дослідження показують, що науково-методичний доробок І. Г. Єременка є цінним підґрунтям для розвитку сучасної спеціальної освіти, зокрема в умовах інклюзії. Перспективи подальших розвідок охоплюють адаптацію ідей вченого до сучасних технологій навчання дітей з особливими освітніми потребами, а також інтеграцію його напрацювань у міжнародний науковий дискурс.

Ключові слова: І. Г. Єременко, олігофренопедагогіка, спеціальна освіта, диференційоване навчання, дефектологія, інтелектуальні порушення, педагогічна методологія.

Спектр наукових інтересів І. Г. Єременка — спеціальна педагогіка та дидактика. Має потужну наукову школу, гордість якої становлять такі імена, як академік НАПН України Володимир Іванович Бондар, професор Микола Опанасович Козленко, кандидати педагогічних наук Л. С. Вавіна, Л. С. Стожок, В. Є. Турчинська, С. Ф. Ніколаєв, Н. П. Кравець...

І. Г. Єременко вже на початковому етапі свого наукового шляху продовжив подвижницьку справу своїх великих попередників: Л. С. Виготського, О. М. Граборова, М. М. Грищенка — стосовно вивчення природи порушення інтелектуального розвитку учня та дидактичного забезпечення корекційно-виховного процесу спеціальної школи, завжди сповідував принципи гуманізму та людинознавства.

Вагомим внеском І. Г. Єременка у спеціальну дидактику є розвиток теорії уроку, як основної форми організації навчальної діяльності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, оптимальної структури уроку та її варіантів, питань організації навчальної діяльності учнів. У полі зору дослідника було питання виявлення найоптимальніших умов для пізнавальної діяльності учнів з позицій регулюючої функції уроку.

І. Г. Єременко — особистість світового рівня, автор понад 100 наукових та науково-методичних праць з різних галузей спеціальної педагогіки та психології, серед яких підручники та навчальні посібники для вищих навчальних закладів дефектологічної освіти, підручники для спеціальних шкіл, монографії [9].

До робіт, що стали класичними працями, належать: «Олігофренопедагогіка», «Дидактичні основи уроку у допоміжній школі», «Пізнавальні можливості учнів допоміжної школи» та ін. Серед вагомих здобутків наукової школи вченого особливе місце належить дослідженню й запровадженню в широку практику роботи спеціальних закладів освіти України диференційованого навчання. Науково-методичний доробок вченого є неоціненною скарбницею для пізнання основ корекційного навчання учнів різних типів спеціальних закладів освіти [1–8].

Вся наукова діяльність професора була спрямована на підтвердження істинності положення про те, що результативність впливу учителя на учня насамперед залежить від рівня пізнавальних сил та здібностей дітей. Дійсно, якщо в умовах масової загальноосвітньої школи допомога учню із інтелектуальними порушеннями з боку педагога є неефективною і не сприяє руху вперед, то в умовах спеціально організованого навчання дитина з особливими потребами реалізує свій потенціал у повній силі. Це цілком зрозуміло. Якщо для учнів з нормотиповим інтелектуальним потенціалом перехід до навчальної діяльності від ігрової є цілком

закономірним, то для дитини зі зниженими інтелектуальними можливостями даний шлях може стати нездоланною перешкодою за умови відсутності спеціально організованого корекційного навчального процесу. Це є свідченням прояву глибокого протиріччя між вимогами, які висуває навчальна праця до самого учня, та рівнем розвитку у нього можливостей здійснити їх [4].

Для сучасної дидактики спеціальної школи методологічно важливим є дослідження колективу вчених на чолі із І. Г. Єременком питань організації навчальної діяльності учнів. У полі зору дослідників передусім було питання виявлення найбільш оптимальних умов для їхньої пізнавальної діяльності з позицій регулюючої функції уроку. Дана функція реалізується, на думку вчених, за певних організаційно-педагогічних умов. Зокрема: Відбір змісту вивчення і здійснення раціонального дозування його на кожен день. Визначення мети навчальної діяльності учнів. Вибір ефективних засобів та способів досягнення поставленої мети, способів і прийомів сприймання, засвоєння і застосування знань умінь. Регламентація дій учнів та регуляція їх протягом всього уроку. Стимулювання учнів до активної діяльності, до прояву вольових зусиль та зосередження уваги на об'єкті вивчення. Дотримання необхідної організованості учнів, їх зібраності, дисциплінованості, вимогливості до роботи. Межування праці та відпочинку. Встановлення правильних взаємостосунків між учнями та між ними і педагогами. Керування та регулювання діяльністю учнів після уроків стосовно закріплення та поглиблення, а також використання отриманих знань, умінь та навичок [4].

Науково-значущим є і положення І. Г. Єременка про визначений оптимальної структури уроку та її варіантів, при яких створювалися найбільш сприятливі умови для успішної реалізації керівництва в організації діяльності учнів у зазначених площинах. Зокрема, його теорія передбачає визначення у структурі уроку умов, що сприяють виникненню пізнавальної активності учнів та підтримання її протягом всього уроку їм належному рівні. Окрім того, теоретичні на-

працювання вченого сприяють з'ясуванню найбільш доцільні способів організації розумових дій учнів на уроці у допоміжній школі, що сприяє підвищенню рівня самостійності учнів. Відповідно до цього, на думку вченого, структура уроку у допоміжній школі має розглядатися під кутом зору виявлення: способів поєднання основних пізнавальних компонентів у структурі дій учнів залежно від джерела знань, що забезпечують оптимальну розумову активність дитини; основних принципів організації розумових дій учнів на уроці, практична реалізація яких веде до підвищення рівня самостійності дітей; загальної будови уроку у допоміжній школі [3].

Про наукову вагу вченого, насамперед, свідчить його внесок у розвиток методології науки, яку він розробляє. Вся діяльність наукової школи І. Г. Єременка саме і є свідченням цього. Мова, насамперед, йде про розвиток основ монографічних досліджень у педагогіці, що були вперше так вагомо представлені в колишньому СРСР. Його докторська дисертація і на сьогодні відповідає цим високим науковим пошукам [6]. Дані дослідження, на думку вченого, мають характеризуватися: зосередженням уваги на вивченні актуальних проблем педагогіки; цілісністю розгляду фактів, що аналізуються; єдністю (монолітністю) структури дослідницької діяльності і опису її результатів, фундаментальністю й узагальненістю, теоретичною спрямованістю змісту. Оригінальним є бачення І. Г. Єременком єдності, монолітності структури дослідницької діяльності; фундаментальності монографічного методу дослідження; теоретичної обробки, узагальнення фактів, що не втратило своєї науково практичної значимості й сьогодні.

Ефективність наукового дослідження в будь-якій сфері пізнання, в тому числі і у дефектології, на думку професора І. Г. Єременка, знаходиться у безпосередній залежності від характеру зв'язків його методики з базовими теоретичними позиціями, принципами і нормами організації й проведення наукових пошуків. Аналіз цих зв'язків дозволяє визначити чіткий напрям дослідження, забезпечити адекватний вибір дослідницьких

методів, оцінити якість знань, що отримуються на підставі аналізу цілого масиву фактів. Ці функції — визначальна, нормативна, регулятивна й оцінювальна — відносяться до методології науки, розвитку якої в наш час набуває особливої ваги [6].

При визначенні сутності методології корекційної педагогіки як і будь-якої іншої науки, на думку І. Г. Єременка, важливо зважити, що методологічне підґрунтя науки містить в собі три тісно пов'язаних між собою компоненти. Це, по-перше, загальнофілософська основа, що визначає ґрунтовні підходи до вивчення дійсності, загальні принципи та способи вивчення і пояснення досліджуваних явищ.

Другим складовим компонентом дефектології як науки є система концепцій, принципів, норм наукової діяльності, що відтворюють закономірності цієї сфери знань. Це є конкретною реалізацією загальнофілософських принципів стосовно закономірностей даної науки.

Третім компонентом методології спеціальної педагогіки є сукупність конкретних

методик досліджень, технічних прийомів та способів. Всі ці складові перебувають у нерозривній єдності, в якій провідну роль відіграє філософський базис. Зазначимо, що він чітко дотримувався зазначених методологічних вимог у своїх наукових дослідженнях і всіляко навчав цьому своїх чисельних учнів, які сьогодні гідно продовжують справу життя свого Вчителя — розбудовують людинознавчу науку і практику [6].

Для нас, послідовників Івана Гавриловича Єременка, є всі підстави стверджувати, що науково-методичний доробок Вченого — неоціненна скарбниця для пізнання основ корекційного навчання учнів різних типів спеціальних закладів освіти. Доречним буде зазначити, що на сьогодні особливо нагальним завданням стало виконання цілої низки історико-педагогічних дисертаційних досліджень із всебічного вивчення науково-педагогічної спадщини Вченого, оскільки їхні результати стануть методологічними орієнтирами розвитку сучасної спеціальної психолого-педагогічної науки світового рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вавіна Л.С., Єременко І.Г., Турчинська В.Є., Мерсіянова Г.М. Методичні рекомендації з питань запровадження диференційованого навчання в допоміжних школах. К.: КМПУВ, 1980. 39 с.
2. Єременко І.Г. Олигофренопедагогіка. К.: Вища школа, 1985. 328 с.
3. Єременко І.Г. Дидактические основы урока во вспомогательной школе. К.: Рад. школа, 1966. 129 с.
4. Єременко І.Г. Материалы исследования процесса обучения во вспомогательной школе. Ч. 1. К.: Пед. общество УССР, 1972. 110 с.
5. Єременко І.Г. Материалы исследования процесса обучения во вспомогательной школе. Ч. 2. К.: Рад. школа, 1975. — 82 с.
6. Єременко І.Г. Организация учебной деятельности учащихся вспомогательной школы на основе повышения их познавательной активности: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13. 00. 03 / НИИ Дефектологии АПН СССР. М.: 1967. 66 с.
7. Єременко І.Г. Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы. К.: Рад. школа, 1972. 130 с.
8. Основы специальной дидактики / Под ред. И.Г. Єременко. К.: Рад. школа, 1975. 309 с.
9. Чеботарьова О.В. Єременко Іван Гаврилович. Спеціальна педагогіка і психологія: сучас. термінологічний словник / за ред. Л.І. Прохоренко, В.В. Засенка. Київ: Генеза, 2024. С. 75–76.